

معجم ألفاظ الاشتقاق الكبير في القرآن الكريم

مؤلف:

دکتر قاسم خاثر

(استاد دانشگاه تهران)

خدیجه مسرور

سرشناسه	: فائز، قاسم، ۱۳۳۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: معجم الفاظ الاشتقاق الكبير في القرآن الكريم / مولف قاسم فائز، خديجه مسرور.
مشخصات نشر	: تهران: برادری، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۶۳۹ ص.
شابک	: ۵۰۰۰۰ ریال : 1-25-6790-600-978
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: عربی.
یادداشت	: کتاب حاضر مقدمه‌ی فارسی دارد.
موضوع	: قرآن - مسائل لغوی - تحقیق
موضوع	: -- Language, Style -- ResearchQur'an
موضوع	: قرآن - واژه‌شناسی - تحقیق
موضوع	: -- *Lexicology -- ResearchQur'an
موضوع	: زبان عربی - اشتقاق
موضوع	: Arabic language -- Word formation
موضوع	: زبان عربی - اتباع
موضوع	: Arabic language -- Assimilation
شناسه افزوده	: مسرور، خدیجه، ۱۳۵۵ -
رده بندی کنگره	: ۹۶/۲۸۰۲/۸۲۸ BP
رده بندی دیویی	: ۹۷/۵۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۷۸۸۴۸

انتشارات برادری

نام کتاب: معجم ألفاظ الاشتقاق الكبير في القرآن الكريم

مؤلف: دکتر قاسم فائز، خدیجه مسرور

ناشر: انتشارات برادری

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۹۰-۲۵-۱

قیمت: ۵۰۰/۰۰۰ ریال

فهرست عناوین

۱	مقدمه
۳	راهنمای ترتیب قرار گرفتن کلمات و مشتقات موجود در هر یک از ریشه‌ها
۵	واژگان اشتقاق کبیر در قرآن کریم
۶۰۱	آمار آیات دارای چند واژه از واژگان اشتقاق کبیر از یک ماده
۶۱۳	آمار واژگان اشتقاق کبیر در قرآن به تفکیک سوره‌های مکی و مدنی
۶۱۵	آمار واژگان اشتقاق کبیر در سوره‌های مکی
۶۲۶	آمار واژگان اشتقاق کبیر در سوره‌های مدنی

مقدمه

«كِتَابُ فَصَّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ» (مکلت: ۴)

عجم به عنوان ابزاری تسهیل کننده به کمک محقق آمده و او را در کشف و تحلیل مطالب یاری می دهد. با تخصصی شدن علوم قرآنی نیاز به ارائه معجم هایی بر اساس موضوعات خاص احساس می شود که می تواند بستر مناسبی را جهت انواع پژوهش فراهم نماید.

گذشت زمان، افزایش تعداد محققان، وسعت دامنه تحقیق، لزوم بررسی های گوناگون، سبب می شود تا شیوه هایی جدید برای دستیابی به حقایق متون عرضه شود و در این راستا، معجم های تخصصی، رسیدن به معارف قرآن را به گونه ای شگفت آسان نموده و سرعت بخشیده است. همچنین ارائه آمار در معجم ها به تولید بهترین و دقیق ترین اطلاعات و استخراج معارف گوناگون از قرآن می شود. با گزارش آمار می توان حجم عظیمی از اطلاعات را به نحوی خلاصه کرد که با نگاهی اجمالی به آن، معرفی کلی حاصل شود و مطالب پنهان شناسایی گردد. همچنین با استفاده از آمار می توان ویژگی های دقیق و مهم علمی را نمایان و ایده های لازم را در ذهن پژوهشگر برای تصمیم سازی مناسب ایجاد نمود و نتیجه گیری های دقیق و صحیحی دست یافت.

قرآن کریم برترین و آخرین پیام پرورگار و بزرگ ترین گوهر گرانهای به جای مانده از پیامبر اکرم ﷺ و سرچشمه معارف اسلامی است. اقیانوسی بیکران است که شگفتی هایش را پایانی نیست و دستیابی به ژرفای معارف حیات بخشش در گرو شناخت دقیق آن می باشد.

درک عمیق و دقیق تر قرآن کریم نیازمند فراگیری علوم خاص از جمله علم مفردات

است این علم به عنوان یکی از دانش‌های مقدماتی فهم قرآن برای ورود به دریای بی‌کران معارف آن و بهره‌گیری بیشتر و کامل‌تر از قرآن اهمیت ویژه‌ای داشته و نخستین گام‌های مفسران در تفسیر بوده است.

تردیدی نیست که ارائه‌ی دیدگاهی روشن و قاطع درباره‌ی مفهوم یک واژه‌ی قرآنی منوط به شناخت ریشه‌های آن خواهد بود. آغازین اطلاعات و یافته‌های قرآنی در مورد معنای مفردات، در قالب روایات واژه‌شناسی در نوشته‌های یاران پیامبر ﷺ در همان قرن اول هجری ثبت گردیده است. معصومین علیهم‌السلام نیز در تبیین معنای بسیاری از آیات به معنای مفردات قرآنی استناد نموده‌اند. طور طبیعی نیاز به دانش واژه‌شناسی منحصر به واژگان کم‌کاربرد بوده که در قرون بعد با پژوهش و مطالعات، دانشمندان استمرار یافته است.

از مسائلی که برخی از زبان‌انان عرب از دیر باز در زمینه‌ی مفردات بدان پرداخته‌اند، اشتقاق کبیر است. ابن جنی برت اولی بار آن را به صورت یک نظریه مطرح و بیان می‌کند واژگان حاصل از یک ریشه‌ی سه حرفی را با به‌جایی حروف آن در معنایی واحد مشترک هستند و اگر احیاناً برخی از واژگان اشتقاق کبیر هم ارتباط واضحی نداشتند، باید به گونه‌ای لطیف و تأویلی ماهرانه میان آن‌ها رابطه برقرار نمود.

به این ترتیب با کشف ارتباط معنایی بین واژگان اشتقاق کبیر، گوهر معنایی واژه آشکارتر می‌شود و در موارد اختلافی به کمک مفسر آمده و او را در نیایی به معنای صحیح‌تر یاری می‌دهد و بدین گونه راهی نوین برای درک بهتر مراد کلام خداوند سبحان حاصل می‌شود.

تاکنون مسأله‌ی اشتقاق کبیر در قرآن کریم مورد پژوهش قرار نگرفته است. از این رو، کشف واژگان و بررسی آن، پژوهشی نوین به شمار می‌رود. این معجم شامل واژگان اشتقاق کبیر در قرآن کریم است که بر حسب ماده و ترکیب‌های حاصل از هر ماده به ترتیب الفبا، ذکر شده‌اند که شامل اسم‌ها، فعل‌ها و اندکی از حرف‌هاست. آمار هر ماده و ترکیب‌های حاصل از آن و مشتقاتش ذکر شده تا فراوانی و بسامد هر واژه در قرآن روشن گردد.

در پایان کتاب نیز، دو بحث پیوست شده است:

۱- آمار آیاتی که هر یک در خود از یک ریشه، چند واژه اشتقاق کبیر را دارد که می تواند علاوه بر زمینه‌ی تحقیق در ارتباط معنایی بین واژگان اشتقاق کبیر در مباحث دیگر نیز از جمله مباحث بلاغی مانند جناس مقلوب کارایی داشته باشد و گامی دیگر برای دریافت‌های نو از آیات قرآن بردارد.

۲- آمار واژگان اشتقاق کبیر در قرآن به تفکیک سوره‌های مکی و مدنی که می تواند به عنوان داده‌های اولیه، فرضیه‌ساز مطالعات ریاضی - آماری قرآن کریم قرار گیرد.

در موارد اختلافی برای تشخیص نوع ماده، کتاب «المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الکریم» اثر محمد فؤاد عبد الباقي^۱ سپس «المعجم الوسیط» اثر «ابراهیم مصطفی» و همکارانش ملاک کار قرار گرفته است.

رسم الخط قرآنی که به عنوان معیار قرار گرفته همان رسم الخط قرآن‌های موجود به خط «عثمان طه» است.

اشتقاق کبیر از مباحث تخصصی زبان عربی به شمار می‌رود و گروه هدف برای استفاده از این معجم، پژوهشگران زبان عربی می‌باشند.

راهنمای ترتیب قرار گرفتن کلمات و مشتقات موجود در هر یک از ریشه‌ها

الف: منظور از اعداد ذکر شده در کنار واژگان به ترتیب، چنین است:

۱۱ ابد، بدأ، دأب^۲

۱-۳ ابد (۲۸)^۴

ب: در ابتدا فعل‌های هر ریشه به ترتیب ماضی، مضارع و امر در هر یک از زمان‌های مذکور، ابتدا افعال مجرد سپس افعال مزید بیان شده است. چیدمان افعال را لحاظ فاعل به ترتیب

۱. ردیف واژگان اشتقاق کبیر

۲. واژگان اشتقاق کبیر

۳. ردیف ریشه

۴. تعداد مشتقات موجود از این ریشه

«مفرد، مثنی، جمع» و از لحاظ جنس به ترتیب «مذکر، مؤنث» آمده است.

پس از ذکر افعال، اسم‌های موجود در هر ریشه به ترتیب زیر ارائه می‌شود:

- ۱- اسم فاعل مجرد ۲- اسم مفعول مجرد ۳- و سایر مشتقات مجرد و مصادر مجرد و
- اسما، دیگر ۴- اسم فاعل مزید ۵- اسم مفعول مزید ۶- دیگر مشتقات و مصادر مزید.